

Для проведення експерименту ми використали метод спостереження, опитувальник «Ситуативної та особистісної тривожності» Ч.Д. Спілбергера адаптований Ю.Л. Ханіним, «Восмикольоровий тест Люшера», тест тривожності (Р. Темпл, В.Амен, М. Доркі).

Опитувальник «Ситуативної та особистісної тривожності» Ч.Д. Спілбергера (адапований Ю.Л. Ханіним) дає змогу диференційовано вимірювати тривожність і як особистісну властивість, і як стан.

Даний тест є надійним інформативним способом самооцінки рівня тривожності в даний момент (реактивна тривожність як стан) і особистісна тривожність (як стійка характеристика людини). Але оскільки ми не досліджуємо рівень ситуативної тривожності, ми використовували лише 2 частину тесту, яка інформує саме про особистісну тривожність та її рівень.

Інтерпритуючи опитувальник Ч.Д. Спілбергера ми отримали такі результати: низький рівень тривожності мають 11,2% дітей, середній рівень тривожності – 33,3%, високий рівень тривожності – 55,5%.

«Восмикольоровий тест Люшера» допоміг нам виявити особливості стану учня під час перебування у школі та загального емоційного стану кожної дитини.

Інтерпретуючи отримані дані, ми отримали такий результат: високий рівень тривожності мають 44,4% учнів, середній рівень тривожності – 44,4%, низький рівень тривожності – 11,2%.

Ця методика також допомогла нам визначити загальні особливості учнів. Для цього ми проаналізували який колір зустрічається найчастіше, на першому та другому місці (червоний і жовтий), та які кольори відкидаються, тобто знаходяться на останніх місцях (коричневий, сірий, чорний і синій). Це дало нам змогу дізнатись, що діти, які прагнуть отримувати результат є цілеспрямованими, мають бажання досягати цілей, мають потяг до активної дії, ініціативні.

Кольори, які знаходяться на останніх місцях характеризують учнів як таких, які прагнуть виділитися, бути незалежними, прагнуть до задоволення власних бажань, активної участі у всьому, що відбувається навколо, і в той же час їх характеризує тривога, бажання спокою.

За даними тесту тривожності (Р. Темпл, В.Амен, М. Доркі) ми отримали такий результат рівня тривожності у підлітків з легкою розумовою відсталістю: високий рівень тривожності – 77, 8%, середній рівень – 22, 2%, низький рівень – 0%.

Детально вивчаючи отримані результати, ми встановили, що найбільш яскраво вираженою причиною особистісної тривожності є порушення у системі взаємодії «дитина-дорослий» та «дитина-дитина», а також причини пов'язані із особистісними особливостями дитини.

Основна проблема тривожності стосується її характеру, тобто – адаптивного чи дезадаптивного. Якщо тривожність має підвищений показник, то найчастіше вона має дезадаптивний характер і призводить до різних проблем у життєдіяльності, які часто мають зворотний характер (низька самооцінка призводить до тривожності, в свою чергу тривожність є причиною низького рівня самооцінки).

Методом спостереження ми виявили, що діти мають знижений рівень активності під час розумової та фізичної роботи. Вони досить нетерплячі, дуже чутливі до своїх невдач, гостро реагують на них, схильні відмовлятися від тої діяльності, з якою не справляються. Відповідають на питання вчителя тихим і глухим голосом, можуть навіть почати заїкатися. Мова їх, може бути як дуже швидкою, поспішною, так і уповільненою. Як правило, виникає тривале збудження: дитина перебирає руками одяг, маніпулює чим-небудь, погляд спрямований вниз. У таких дітей можна помітити різницю у поведінці на заняттях і поза ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии/ Под ред.А.А. Крылова, С.А.Маничева. – 2-е издание., доп. и перераб. – СПб.:Питер, 2007. – 560с.
2. Ставицька С.О. Психолого-педагогічні умови подолання особистісної тривожності у дітей молодшого шкільного віку. Психологія на перетині тисячоліть: Збірник наукових праць П'ятих Костюківських читань в 3-х т. – К.: Гнозис. – 1998. 298 с.

УДК: 159.973

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАННЯ АУТИЧНИХ ДІТЕЙ

Островська К.О.

кандидат психологічних наук, доцент

Качмарик Х.В.

Львівський національний університет імені І.Франка

У статті проаналізовано вітчизняні та світові тенденції організації психологічного супроводу аутичних дітей під час навчання. Виокремлено і проаналізовано основні компоненти психологічного супроводу навчання аутичних дітей у державній дошкільній групі ДНЗ №165 м. Львова.

В статье проанализированы отечественные и зарубежные тенденции организации психологического сопровождения обучения аутичных детей. Выделены и проанализированы основные компоненты психологического сопровождения обучения аутичных детей в государственной дошкольной группе ДОО №165 г. Львова.

The article analyzes domestic and foreign tendencies of psychological support of autism spectrum disorder (ASD) children education. The main components of psychological support of ASD children education in preschool state group of Lviv kindergarden N165 have been determined and discussed.

Ключові слова: психологічний супровід, психологічна діагностика, психологічна корекція, аутичні діти, загальні засади роботи з дітьми з аутистичними порушеннями.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, психологическая диагностика, психологическая коррекция, аутичные дети, общие принципы работы с детьми с аутистическими нарушениями.

Key words: psychological support, psychiatric diagnosis, psychological correction, autism spectrum disorder children, the general principles of working with ASD children.

1. Вступ

Створення єдиного освітнього простору в Україні – сучасна тенденція його оновлення з урахуванням світового досвіду, реалій вітчизняного сьогодення, які відповідають потребам суспільства та передбачають поєднання зусиль фахівців загальної та спеціальної освіти. Стрімке розповсюдження інклюзивної освіти, її поступове визнання громадськістю призводить до залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх шкіл та вимагає від усіх учасників навчально-виховного процесу суттєвого перегляду традиційних підходів щодо мети, функцій, організації роботи закладу нового типу [22].

Діти зі спектром аутистичних порушень, які довгий час мали тавро «ненаучуваності», сьогодні за рішенням психолого-медико-педагогічних консультацій все частіше спрямовуються як у спеціальні, так і в загально-освітні школи та дошкільні установи. Навчальний процес здійснюється диференційовано за індивідуальними програмами, посилюючи для дітей, і за умов кваліфікованої спеціальної корекційної допомоги [14]. Важливою ланкою для забезпечення успішного навчання аутичних дітей та дітей, які знаходяться поряд, є організація продуманого, науково і методично обґрунтованого психологічного супроводу.

Метою роботи є аналіз вітчизняної та світової наукової літератури щодо психологічного супроводу аутичних дітей під час навчання та висвітлення результатів його практичної реалізації на прикладі державної дошкільної групи для 10 аутичних дітей у ДНЗ №165 м. Львова.

2. Теоретичне опрацювання проблеми

Під психологічним супроводом дітей з порушеннями розвитку розуміють діяльність психолога, спрямовану на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, які сприяють їх успішній адаптації, реабілітації і особистісному росту в соціумі [2]. Проблема психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами під час навчання широко досліджена у вітчизняній теорії і практиці (праці В.І. Бондаря, Л.С.Вавіної, К.О.Глуценко, Л.М.Гречко, В.В.Засенка, В.В.Кобильченка, В.М.Синьова, В.В. Тарасун, Д.І.Шульженко та ін.) [3, 5,6, 15, 18, 21]. У галузі спеціальної психології велися і ведуться розробки методичних засобів і способів організації діяльності психолога. Деякі аспекти даної проблеми представлені в роботах М. Ільїної, О. Лебедевої, І. Мамайчук, В. Нікішиної, Р. Овчарової, М. Семаго, Н. Семаго, У. Ульєнкової, Л.Шипіциної та інших.

Багато авторів дають своє визначення психологічного супроводу і, відповідно, виділяють різні його компоненти. Так В.В. Кобильченко, аналізуючи поняття психологічного супроводу, виділяє такі його компоненти: психологічну підтримку і психологічну допомогу [5]. М.Бітянова, яка визначає супровід як ідеологію та метод роботи шкільного психолога, виділяє такі компоненти: діагностичну роботу, психокорекційну і розвиваючу роботу, консультування і просвітницьку, соціально-диспетчерську діяльність [2]. Л.М.Гречко [3], досліджуючи психологічний супровід дітей з вадами психофізичного розвитку, у представленій моделі виділяє такі основні напрямки роботи психолога:

1) Надання психопрофілактичної та психокорекційної допомоги дитині.

2) Пояснення педагогам і батькам специфіки психічного розвитку дитини і тих обмежень, які накладаються на процес навчання й виховання; розкриття конкретного змісту індивідуального підходу, якого потребує дитина та прийомів його реалізації.

3) Психологічне консультування батьків, спрямоване на встановлення оптимальних взаємин в родині; попередження невротизації стосунків; створення психологічного комфорту для кожного члена сім'ї.

4) Робота з педагогами та учнівським колективом, в якому перебуває дитина з психофізичними вадами, в напрямку формування позитивних установок щодо взаємодії з учнями, які мають психофізичні вади.

Питання психологічного супроводу, чи деяких його компонентів аутичних дітей під час навчання на сьогодні активно вивчається. Теоретична методологія психологічного супроводу напрацьована у працях Д.І.Шульженко [21]. Аспекти корекційних технологій комунікативної активності досліджені у роботах Г.М.Хворової [18]. Однак, практична реалізація цих напрацьованих має локальний характер через обмеженість дітей зі спектром аутистичних порушень до навчання не лише у загально-освітній, а й спеціальній школі.

Питання психологічного супроводу аутичних дітей під час навчання в російській спеціальній психології та корекційній педагогії здійснювався такими дослідниками як В.М.Башина [1], І.Є.Гусєва [4], Н.Б.Лаврентєва [7,8], М.М.Ліблінг [9], Т.І.Морозова [11], О.М.Нікольська [12], Л.М.Шипіцина [20], Н.Я.Семаго [16,17]. Стан практичного використання напрацьованого методичного забезпечення для психологічного супроводу аутичних дітей є дещо кращим, ніж в Україні, однак, поки що є також незадовільним.

На сьогодні в плані практичної освіти дітей зі спектром аутистичних порушень показовими є дієві моделі психологічного супроводу, які успішно реалізуються в країнах Європи, в США та Канаді.

Проведений нами аналіз зарубіжної англійської літератури [23-30] показав наявність різноманітних підходів до структуризації психологічної служби навчальних закладів. Так, одні автори зупиняються на простій структурі, яка включає три компоненти: 1) служба домашньої допомоги (батькам, сиблінгам, родині в цілому); 2) служба шкільної допомоги; 3) служба позашкільної допомоги [23]. Інші автори виділяють значно більше компонентів психологічного супроводу. Служба психологічного супроводу навчального закладу зосереджена на використанні різних прийомів і методів у природних умовах, щоб збільшити саморегулювання, підвищити комунікацію і поліпшити поведінку дітей зі спектром аутистичних порушень. Служба включає такі програми:

1) *Оцінка та діагностика*: педагоги-психологи можуть оцінити і діагностувати розлади аутистичного спектру з використанням різних інструментів і поведінкових тестів.

2) *Поведінка*: Діти з аутизмом часто проявляють повторювану або складні форми поведінки. Поведінка у зв'язку з аутизмом може бути викликана різними причинами. Психологи служби є фахівцями з аналізу поведінки, розробки стратегій та їх реалізації вдома або в школі. Деякі з них є сертифікованими Сертифікаційною комісією поведінкових аналітиків (BCBA) і експертами в АВА програмі (методу аналізу поведінки); інші використовують арттерапію, групові стратегії, фактори навколишнього середовища, або альтернативні засоби комунікації, щоб допомогти поліпшити поведінку.

3) *Комунікація*: Діти з аутизмом часто потребують великої допомоги у спілкуванні. Спеціалісти психологічної служби проходять навчання за PECS (методики альтернативної комунікації за допомогою піктограм) та інших прийомів, щоб допомогти дитині розвинути комунікацію.

4) *Соціальні навички*: Аутичним дітям необхідні соціальні навички. За допомогою мовної терапії і використання таких інструментів, як соціальної історії, можна допомогти дітям з аутизмом вчитися соціальним навичкам.

5) *Навчання / Навчальна підтримка*: Аутичні діти мають широкий спектр академічних здібностей, тому методи академічної підтримки повинні бути індивідуалізовані для кожної дитини. На основі використання декількох сенсорних методик, складеної навчальної програми, а також застосування такої методики, як TEACCH для групового навчання накопичений великий досвід у структуризації групи чи класу для підвищення ефективності навчання.

6) *Сенсорна інтеграція*: Аутичні діти часто мають проблеми сенсорної інтеграції – гіпер або гіпочутливість до дотику, шуму, болю і т.д. Деякі вияви агресії або важкої поведінки часто можуть бути наслідками пошуку або уникнення сенсорних відчуттів. Застосування методів оцінки порушень сенсорної інтеграції та психоосвітнього профілю (PEP-R може допомогти виявити області, які потребують уваги, і фахівці допоможуть розробити програми сенсорної інтеграції для дітей, які потребують допомоги.

7) *Навчання батьків / консультації*: фахівці надають консультації і проводять навчання батьків для вивчення стратегій поведінки вдома для надання допомоги своїм дітям.

8) *Підготовка школи / консалтинг*: Приміщення для групових та індивідуальних занять і діяльність вихователя повинні бути спеціально структуровані, щоб допомогти аутичним дітям зосередити увагу на предметі навчання чи розвитковій діяльності. Психологічна служба надає вихователям та іншим спеціалістам консультаційні послуги щодо стратегій навчання, структуризації середовища, допомагаючи управляти поведінкою та іншими параметрами дитини.

9) *Денна група*: Багато аутичних дітей з високим рівнем аутизму можуть отримати користь і домогтися більшого прогресу від програм, які спеціально розроблені для задоволення своїх потреб у креативних садках, які діють на зразок центрів денного перебування.

10) *Програми раннього втручання*: Маленькі діти з аутизмом мають отримувати послуги раннього втручання. Дослідження ясно показує, що чим раніше діти отримують корекційні послуги, тим кращі їх результати для подальшого успіху в школі. Тому створена програма креативного садочку, призначена для дітей приблизно у віці двох років, які мають ранню діагностику аутизму.

11) *Підготовка до школи*: Багато дітей можуть отримати користь з додаткової допомоги у підготовці до школи. Для цього психологічною службою запропоновано суботні підготовчі програми, які мають на меті дати дітям додаткові навички соціальної взаємодії та попередні академічні навички, необхідні для навчання у школі.

Отже, проведений аналіз показав, що психологічна служба в розвинених країнах пропонує досить широкий спектр послуг дітям зі спектром аутистичних порушень при супроводі під час навчання у дошкільній установі. Однак, деякі з наведених вище компонентів психологічного супроводу важко застосувати в умовах української освіти, оскільки юридично вони знаходяться у підпорядкуванні іншої відомчої структури, наприклад, денна група – в компетенції Мінсоцполітики. З іншого боку, у практиці вітчизняної спеціальної психології та корекційної педагогіки нагромаджений великий досвід та методичний інструментарій, який доцільно не лише використовувати у вітчизняній практиці, а й поширювати на Захід.

3. Практична реалізація

Нижче представлений емпіричний досвід, отриманий на основі аналізу роботи психолога у відкритій у 2011 році в ДНЗ №165 м. Львова державній дошкільній групі для дітей зі спектром аутистичних порушень. Психологічні засади функціонування групи, наповнюваності та режиму роботи, вікових меж дітей, змісту корекційної та навчально-виховної роботи були обґрунтовані в попередніх роботах авторів [13]. Юридичною основою відкриття групи є Закон України «Про дошкільну освіту», наказ МОН України № 1224 від 09.12.2010 р. В останньому документі (п.2.2) обґрунтоване Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах: можна організувати спеціальні класи (групи) з наповнюваністю 6 чол. для надання освітніх послуг неповносправним особам різних нозологій, в т.ч. з раннім дитячим аутизмом. У відповідності з цим Положенням на базі попереднього 2-х річного досвіду роботи центру денного перебування для групи дошкільнят БФ «Відкрите серце» була відкрита державна дошкільня група. Методичний супровід роботи групи здійснюється спеціалістами БФ «Відкрите серце», який відіграє роль ресурсного центру не лише для дітей та родин групи, а й для інших ДНЗ міста та області, де навчаються аутичні діти.

Психологічна служба, в яку входять психолог ДНЗ та психолог БФ «Відкрите серце», здійснює психологічний супровід дітей зі спектром аутистичних порушень та дітей з нормою розвитку у дошкільному навчальному закладі.

Мета психолого-педагогічного супроводу учасників навчально-виховного процесу: збереження психічного здоров'я дітей, розвиток комунікативних здібностей, інтеграція дітей зі спектром аутистичних порушень у суспільство.

Задачі:

- сприяти розвитку особистості кожного вихованця ДНЗ;
- сприяти розвитку пізнавальних процесів вихованців як з нормою розвитку, так і з порушеннями спектру аутизму;
- сприяти розвитку емоційної сфери кожного вихованця ДНЗ
- профілактика дезадаптаційної поведінки.

Напрямки роботи психолога

- Діагностика.
- Корекційно-відновлювальна та розвивальна робота.
- Психологічна допомога усім учасникам навчально-виховного процесу.
- Підтримка батьків.
- Консультаційна діяльність.
- Участь у роботі ресурсного центру «Відкрите серце».

Нижче зупинимось на короткій характеристиці вище наведених напрямків.

I. Діагностичний інструментарій

Діагностика функціональних можливостей дитини, зокрема рівня її когнітивного функціонування здійснюється при першому знайомстві (при поступленні дитини в садок) та під час моніторингу розвитку дитини у процесі корекційно-розвивальної роботи. Для діагностики використовуються анкетування, опитувальник для батьків, методики «Шкала рівня дитячого аутизму» (CARS) для визначення рівня аутизму, «Психо-освітній профіль» (PEP-R) для визначення рівня функціональності різних сфер дитини, методика Біне-Сімона для визначення рівня когнітивного функціонування дитини.

У діагностиці, яку ми застосовуємо, можна виділити такі етапи (які в загальних рисах співзвучні визначеним етапам діагностики у роботі І.Р.Грамааткіної [28]):

- визначення актуального рівня розвитку дитини, особливостей розвитку психічних функцій, особливо базових складових;
- визначення специфіки аутистичних проявів: виявлення рівня витривалості дитини в контакт, визначення меж сенсорних впливів (за часом і інтенсивністю), аналіз механізмів регуляції поведінки;
- уточнення відомостей від батьків, використання анкет, опитувальників;
- спільне обговорення фахівцями результатів поглибленої діагностики, особливостей психічного розвитку дитини;
- постановка психологічного діагнозу - співвіднесення дитини до того чи іншого варіанту спотвореного розвитку;
- визначення можливих варіантів корекційно-розвивальної роботи;
- здійснення прогнозу ефективності використання тієї чи іншої методики;
- визначення прогнозу подальшого розвитку аутичної дитини, передбачуваної динаміки її стану;
- оцінка соціального партнерства батьків дитини з аутизмом.

II. Форми корекційно-відновлювальної роботи з вихованцями ДНЗ

1. Реабілітація дітей зі спектром аутистичних порушень з метою інтеграції їх у суспільство.
2. Робота щодо покращення адаптації дітей до ДНЗ (сприяння комфортності їх перебування в садочку).
3. Профілактика та подолання різноманітних форм дезадаптованої поведінки дітей (підвищеної тривожності, сором'язливості, гіперактивності, агресивності, тощо)
4. Підвищення рівня психологічної готовності до навчання.
5. Розвиток та корекція пізнавальних процесів.
6. Розвиток загальної та дрібної моторики пальців рук.
7. Робота з дітьми, що мають порушення мовлення, щодо розвитку комунікативних здібностей.

III. Форми роботи з педагогами та вихователями

Організаційно-методична робота:

- Психолого-педагогічні консилиуми, семінари («Психолого – педагогічні засади проектної діяльності»)
- Виступи психолога на педагогічних радах («Врахування статевих особливостей хлопчиків і дівчаток в грі», «Етапи пізнавального розвитку дитини дошкільного віку», «Аналіз роботи психологічної служби ДНЗ», «Рівень та показники готовності дітей до навчання у школі»)

Психологічна просвіта:

- Психолого-педагогічні семінари-практикуми з актуальних питань («Банк ігор для розвитку мислення», «Психологічне здоров'я дошкільників») навчання та виховання учнів зі зниженим розумінням мовлення, тренінг альтернативної комунікації

• Інтерактивні форми роботи:

(Проведення тренінгу (Тренінг "Розвиток уваги у аутичної дитини", педагогічна студія "Гіперактивна дитина")

Посередницька діяльність:

- Батьки - психолог- ПМПК (психолого-медико-педагогічна консультація)

- Педагог - психолог
- Спільні консультації (педагог-психолог-батьки, лікар-психолог-батьки)

IV. Форми роботи психолога з батьками

1. Діагностика (анкетування, опитування).
2. Популяризація освітніх матеріалів для батьків: «Адаптація малюка до умов ДНЗ», «Розвиваємо моторику пальців рук», «Гіперактивна дитина», «Чи готова дитина йти до школи?»
3. Батьківські збори з груповими консультаціями: «Зниження тривожності у дітей» «Урахування індивідуально – типологічних особливостей при вихованні дитини»
4. Індивідуальні консультації (за запитами батьків, за результатами діагностики, рекомендаціями)
5. Робота у групі батьківської взаємодопомоги «Відкрите серце». («Рекомендації батькам щодо адаптаційного періоду», «Поради батькам по зниженню тривожності»)

V. Консультативна діяльність:

- Індивідуальні консультації дітьми та спеціалістами.
- Групові консультації (вчитель-вихователь) з питань навчання та виховання дітей як з нормою розвитку, так і зі спектром аутистичних порушень: «Психологічна адаптація дітей до умов дошкільного закладу», «Гіперактивна дитина», «Ситуація виклику для активізації самостійної діяльності дітей», та ін.

VI. Участь у роботі ресурсного центру «Відкрите серце»

Організаційно-методична робота:

- психологічні об'єднання психологів району та міста, семінари;
- участь в організації науково-практичних конференцій регіонального, державного рівня;
- запрошення та прийом закордонних спеціалістів для обміну досвідом щодо діагностичних та корекційних методик роботи з аутичними дітьми.

Психологічна просвіта:

Проведення відкритого корекційно-розвивального заняття «Психоемоційне розвантаження дітей з підвищеною тривожністю» для психологів ДНЗ

«Діагностичні методи та індивідуальна програма розвитку аутичної дитини».

Інформаційна робота

Розповсюдження методичних матеріалів щодо ефективних методів діагностики та корекції аутичних дітей.

Консультативна робота

Проведення первинної діагностики дітей, батьки яких звертаються до ресурсного центру, та складання (разом з корекційним педагогом) психолого-педагогічного висновку, який має рекомендаційний характер для спеціалістів психолого-медико-педагогічних консультацій для визначення виду закладу та форми навчання дитини.

Висновки

Проведений аналіз вітчизняної та світової наукової літератури щодо психологічного супроводу аутичних дітей під час навчання показав, що як в Україні, так і закордоном напрацьовано методичне та психокорекційне забезпечення психологічного супроводу. Різниця полягає лише в масовій апробації напрацьованого інструментарію в європейських країнах та перевірка його дієвості на практиці. Виділені основні компоненти психологічного супроводу аутичних дітей на основі 3-х річного досвіду функціонування організованої силами батьків, а згодом державної дошкільної групи для 10 аутичних дітей у ДНЗ №165 м. Львова, які підтверджують наявність в Україні як юридичних підстав, так і науково-методологічного обґрунтування навчання дітей зі спектром аутистичних порушень у дошкільних установах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Башина В. М, Симашкова Н.В. Подходы к проблеме обучения детей с ранним аутизмом. Электронная версия: <http://www.autism.ru/read.asp>
2. Битянова М. Р. Организация психологической работы в школе / М. Р. Битянова. М.: Генезис. 2002. – 298 с.
3. Гречко Л.М. Психологічний супровід дітей молодшого шкільного віку з вадами психофізичного розвитку в умовах інтегрованого навчання. – Автор. канд. дис.. – спеціальна психологія. – Кам'янець-Подільський державний університет. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 24 с.
4. Гусева И.Е. Особенности психологической коррекционной помощи детям с легкими формами аутизма. Альманах Института Коррекционной Педагогике РАО. 9/2005. Электронная версия: <http://www.ise.edu.mhost.ru/almanah/9/p15.htm>.
5. Кобильченко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та інтелекту: навч.-метод. посіб. / [В.В. Кобильченко, В.І. Бондар, Г.О. Блеч та ін.]; за ред.: В.І. Бондаря, Л.С. Вавіної, В.В. Тарасун – К.: 2008. – 284 с.
6. Кобильченко В.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та слуху / [В.В. Кобильченко, Л.С. Вавіна, К.О. Глущенко та ін.]; за ред. Вавіної Л.С. – К.: Наук. світ, 2009. – 168 с.
7. Лаврентьева Н. Б. Подготовка к школьному обучению детей с аутизмом // Дефектология . 2009. № 3.
8. Лаврентьева Н. Б. Формирование учебного поведения у аутичных детей -дошкольников // Дефектология. 2008. № 4.
9. Либлинг М.М. Подготовка к обучению детей с ранним детским аутизмом // Дефектология. 1998. № 1.
10. Мамайчук И. И. Психологическая помощь детям с проблемами в развитии / И. И. Мамайчук. – СПб.: Речь, 2001. – 220 с.
11. Морозова Т.И. Особенности обучения аутичных детей / Особый ребенок и его окружение: медицинские, социальные и психологические аспекты // Сборник материалов международной конференции. М., 1993.
12. Никольская О. С., Баенская Е. Р., Либлинг М. М. Аутичный ребенок. Пути помощи. М.: Теревинф, 2007.

13. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги // Навчальний посібник Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009 – 110 с.
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах.
15. Синьов В.М. Українська корекційна педагогіка та психологія на шляху до інтеграції у світовий простір // Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття: матер. між нар. наук, конф.: К., 2005. - С. 175-180.
16. Семаго М. М. Организация и содержание деятельности психолога специального образования: методическое пособие / М. М. Семаго, Н. Я. Семаго. — М.: АРКТИ, 2005. — 336 с.
17. Семаго Н.Я. Технология определения образовательного маршрута для ребенка с ограниченными возможностями здоровья // Инклюзивное образование. Выпуск 2, М., 2010.
18. Тарасун В. Концепція розвитку, навчання і соціалізації аутичних дітей. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / В.Тарасун, Г.Хворова / За наук. ред. В.Тарасун – К.: 2004. – 103 с.
19. Ульяновка У. В. Организация и содержание специальной психологической помощи детям с проблемами в развитии: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / У. В. Ульяновка, О. В. Лебедева. — М.: Издательский центр «Академия», 2002. — 176 с.
20. Шипицына Л.М. Необучаемый ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта. - 2-е изд., перераб. и доп. -СПб.: Речь, 2005.-477 с.
21. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: монографія / Д.І. Шульженко. – Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2009. — 385 с.
22. Шеффер А. П., Романчук Ж. І. [Електронний ресурс]: методичні рекомендації для вчителів загальноосвітніх та спеціальних закладів «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання» / А. П. Шеффер, Ж. І. Романчук. - Одеса: ООІУВ, www.osvitaodessa.org/metod/9.doc
23. Akshoomoff N., Corsello C., & Schmidt H. The role of the Autism Diagnostic Observation Schedule in the assessment of autism spectrum disorders in school and community settings// California School Psychologist. – 2006. Vol.11. –P. 7–19.
24. Allen R.A., Robins D.A., Decker S.L. Autism Spectrum Disorders: neurobiology and current assessment practices// Psychology in the Schools. –2008. Vol.45 (10).– P. 905–917.
25. Benson P.R. Network characteristics, perceived social support, and psychological adjustment in mothers of children with autism spectrum disorder // J Autism Dev Disord.– Vol,42(12). – P.:2597– 2610.
26. Benson P, Karlof K.L., Siperstein G.N. Maternal involvement in the education of young children with autism spectrum disorders// Autism.– 2008. – Vol.12(1). –P.47–63.
27. Brubaker R., Bundy M.B., Winslow M.P., & Belcher K. School psychologists' beliefs about autism: Impact on classroom intervention acceptability.Trainers' Forum // Journal of the Trainer's of School Psychologists.– 2010. – Vol. 29(3). – P. 51–64.
28. Gramatkina I.R. Development of individual educational plans for children with autism spectrum disorders version in an inclusive preschool educational institution // Clinical Psychology and Special Education. –2012.– No.3. – P.223–226.
29. Renty J., Roeyers H. Satisfaction with formal support and education for children with autism spectrum disorder: the voices of the parents // Child Care Health Dev. – 2006.– Vol.32(3). – P.371–385.
30. Williams S.K., Johnson C., Sukhodolsky D.G. The role of the school psychologist in the inclusive education of school-age children with autism spectrum disorders// Journal of School Psychology – 2005.– Vol. 43(2). – P. 117–136.

УДК 376-056:316.77

РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Проскурняк О.І.

кандидат психологічних наук, доцент
Харківська державна академія культури

Удосконалюються поняття психологічного та психолого-педагогічного супроводу в спеціальній школі, визначаються напрями роботи психолога з формування комунікативної діяльності учнів з розумовою відсталістю, визначаються критерії, показники, психолого-педагогічні умови формування комунікативної діяльності, вплив психолога на комунікативне середовище освітнього закладу.

Уточнюються поняття психологического и психолого-педагогического сопровождения в специальной школе, определяются направления работы психолога по формированию коммуникативной деятельности учащихся с умственной отсталостью, определяются критерии, показатели и психолого-педагогические условия формирования коммуникативной деятельности, влияние психолога на коммуникативную среду образовательного учреждения.

Concepts of psychological and psychological and pedagogical maintenance of special school are specified, the directions of work of the psychologist are determined by formation of communicative activity of mentally retarded pupils, criteria, indicators and psychological and pedagogical conditions of formation of communicative activity, influence of the psychologist on the communicative environment of educational institution are defined.

Ключові слова: психологічна служба, психологічний супровід, психолого-педагогічні умови, комунікативна діяльність, комунікативне середовище, учні з розумовою відсталістю.